

Уплив фінансової економічної кризи в країнах Євросоюзу на вдосконалення його недовершеної конструкції

Михайло ШВАЙКА,
народний депутат України Верховної Ради І скликання,
доктор економічних наук, професор,
академік АЕНУ, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та міжнародного бізнесу,
директор Науково-дослідного інституту економічних та гуманітарних наук
Київського міжнародного університету

30

Науково-технічний прогрес, розвиток інформаційних технологій, стрімке зростання швидкості пересування людей, товарів, послуг, інформації, фінансових капіталів – ось основні чинники, що максимально посприяли глобалізації світової економіки. У свою чергу, це явище в поєднанні з істотними змінами у функціонуванні валютно-фінансових відносин призвело до надзвичайно потужних зсувів усієї міжнародної економічної системи.

Нині в умовах глобалізованої економіки є гостра потреба у формуванні принципово іншої міжнародної валютної системи, не прив'язаної до грошової одиниці однієї чи групи країн. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі світова еліта назвала справжню причину проблем сучасності: в усьому винен... капіталізм.

Боргова криза в країнах валютного альянсу – головна загроза для світової стабільності. На старому континенті досі немає спільної позиції щодо подолання труднощів. Тому всі дії зводяться до дискусій про розмір стабілізаційного фонду та необхідності посилення в єврозоні бюджетної політики, яка є найслабшою ланкою капіталістичної системи. Уперше на такому високому рівні було всеріоз сказано, що корінь зла закладено в самій системі господарювання. Це проявляється насамперед у паразитичному споживанні, марнотратстві, несправедливому розподілі матеріальних благ, створенні перешкод для розвитку продуктивних сил, підпорядкуванні всіх цілей і завдань суспільного розвитку лише збагаченню товстосумів, тобто отриманню прибутку. Тоді як одна частина населення не може задовольнити своїх елементарних потреб, інша розтринькує народногосподарські ресурси, паразитує.

На жаль, численні саміти країн Євросоюзу, присвячені врятуванню ЄС і світу, перетворились на рутинну балаканину й нескінченну низку намірів, яких насправді ніхто здійснювати не кватиться. Арсенал засобів боротьби з кризою в ЄС, як і в усьому світі, невеликий і складається з двох позицій: по-перше, друкування нових грошей і намагання з їх допомогою здолати економічні труднощі (нагадує спробу гасити пожежу бочками бензину), що призвело до розкручування інфляційної спіралі; по-друге, вжиття заходів суворої економії і скорочення соціальних виплат, що провокує шалений опір широких верств населення.

Найвидатніші вчені, наприклад, Ж. Атталі та Дж. Стігліц, а також світові лідери «вісімки» і «великої двадцятки» на своїх самітах засудили цей згубний курс розвитку, сформульований у Вашингтонському консенсусі. Не буде ладу в світовій фінансовій системі, паралізувати яку можуть своїми величезними боргами, залізи до спільного гаманця, навіть невеликі держави (Кіпр, Греція).

Нобелівський лауреат Дж. Стігліц, який нині очолює створену рішенням 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН цільову групу високого рівня для аналізу нинішньої фінансової кризи, вбачає її джерела в захопленні дерегулюванням, яке підіграло ринковий фундаменталізм.

Інформаційні повідомлення з усіх кутків планети свідчать про те, що ми живемо в час великих змін світової системи. Навіть колишній Папа Римський Бенедикт XVI вважає, що глобальна фінансова система потребує реформування.

Про нагальність докорінної зміни світового господарства, його глибокого реформування свідчать підсумки роботи 42-го Всесвітнього економічного форуму в Давосі (25–29 січня 2012 р.), гасло якого – «велика трансформація – формування нових моделей». Якщо сказати «нормальною» мовою, то основним завданням форуму була спроба зменшити дедалі більшу прірву між світовими лідерами та різними суспільними групами. Головними темами порядку денного стали європейська фінансова боргова криза, соціальний неспокій у різних регіонах світу. Учасники форуму наголошували, що наявні системи управління та ведення бізнесу потребують радикального їх реформування. Капіталізм у нинішній формі людство не задовольняє.

Безконечні зустрічі лідерів єврозони, особливо очільників Франції і Німеччини, з приводу вироблення нових правил бюджетної дисципліни, суперечливого податку на фінансові трансакції, необхідності внесення змін до угоди про функціонування ЄС протягом тривалого часу залишаються безрезультатними.

Німеччина наполягає на запровадженні податку на фінансові операції на всій території ЄС. Британський уряд рішуче виступає проти цього, бо Лондон є основним фінансовим центром Європи, світовим спекулянтським, де здійснюється 80–90% таких фінансових трансакцій. Лондонський Сіті, за задумом Ангели Меркель, повинен стати фінансовим донором єврозони, хоч сама Велика Британія до неї не входить. Однак британський прем'єр не підтримав рішення лідерів ЄС, спрямовані на захист євро, на дводенному саміті Європейського Союзу в Брюсселі 9 грудня 2011 року. Саме демарш Лондона в особі прем'єр-міністра Девіда Кемерона заблокував спільну пропозицію Франції та Німеччини про внесення поправок до установчих документів ЄС, бо вони «не відповідають» національним інтересам його країни.

Серед запропонованих європейськими країнами заходів передбачається ще більша інтеграція фінансових систем і суворіша бюджетна дисципліна, зміцнення єдиної європейської валюти – євро, якій загрожує крах. Слід

негаймо регулювати грошовий обіг та грошові відносини в усіх державах тому, що їхня невпорядкованість в одних призводить до втрат в інших країнах. Грошовий обіг – це з'єднані судини, через які грошові потоки з одних країн «течуть» в інші держави. Також пропонується переглянути засади формування ЄС, створити в Європі бюджетний союз, суворо регулювати основні принципи політики держав, що входять до єврозони.

Уже на перших самітах «великої двадцятки» пролунали грікі слова про крах світового економічного порядку і цілковиту непридатність у сучасних умовах Вашингтонського консенсусу, який ґрунтується, як відомо, на ідеях неолібералізму. Було визнано, що негативні ризики глобалізації можна усунути лише шляхом посилення регулювання економіки міжнародним співтовариством та безперервним розвитком світової економіки.

Як свідчать реалії, в ХХ столітті, особливо після Другої світової війни, розпочався й дедалі поглиблюватиметься розрив між грошовою формою та її матеріальним відповідником, тобто товарною масою. Грошова форма стала швидко розбухати й утворювати грошові бульбашки. Запущені в обіг ці величезні лавини пустих грошей руйнували підвалини процесів у виробництві, й особливо у сфері обігу на цій своєрідній грошовій кухні.

У результаті недосконалої організації грошової системи в ХХ столітті з'явилася економіка казино, віртуальна економіка, коли можна робити шалені гроші поза сферою виробництва, не докладаючи до цього багато зусиль. На передній план почав висуватися не виробничий – продуктивний капітал, а фіктивний – фінансовий.

Частка фінансового сектору в світовій економіці до Другої світової війни становила не більш як 10 відсотків. Уже до 1970 року вона зростає до 20, а нині фінансовий сектор перерозподіляє на свою користь майже 70 відсотків створюваного в економіці прибутку.

Серйозним чинником нестабільності є масова сек'ютеризація активів, які призводять до значного розбухання банківської системи. Фінансову катастрофу 2007–2009 років називають першою кризою сек'ютеризації, яка, заклавши основи альтернативної банківської системи, стала одним із чинників турбулентності й колапсу глобального ринку. Вона спричинила швидке поширення фінансових метастазів неплатоспроможності за його сегментами, частина яких на тривалий час «заморозилася».

На зміну класичній економіці прийшла ера фінансових технологій. Невпинно зростають обсяги ринкових деривативів, а також високо ризикованих операцій із «смітниковими» облігаціями, загострюються бюджетні проблеми.

Гроші почали створюватися всередині самої банківської системи, минаючи дворівневу схему рефінансування, що традиційно існувала між комерційними й центральними банками. Відсутність вимог до створення обов'язкових резервів під міжбанківські депозити призвела до фактично необмеженого зростання кредитного мультиплікатора.

Центральні банки суверенних держав здійснюють контроль над грошовою масою, яка створюється за допомогою традиційних методів рефінансування, але не контролюють обсягів і вартості фінансових активів. Зняття обмежень на випуск грошей дало змогу США та деяким іншим країнам від теперішнього порочного підходу отримувати чималі баріші, тоді як від цього потерпають мільйони людей у всьому світі. Утворення у величезних розмірах грошових бульбашок створило можливість для легкої наживи численним грошовим спекулянтам за рахунок зменшення доходів широких верств населення та зниження їхнього життєвого рівня.

Під час створення європейської грошової системи використано негативний досвід функціонування долара з усіма його вадами. Вищезазвані та багато інших шляхів розбухання грошової форми аж ніяк не другорядна при-

чина фінансового балагана і руйнівної економічної кризи. Тож слід невідкладно зліквідувати, а точніше викорчувати з корінням усі механізми і процеси, на яких ґрунтується розбухання грошової форми й утворення грошових бульбашок, що паралізують нормальне здійснення процесів виробництва й обігу.

Ліквідація цих віртуальних, паразитичних методів розбухання грошової форми для легкої наживи, що відбувається в обхід створення матеріальних благ, є одним з непростих завдань стабілізації європейської грошової системи, а водночас і зміцнення Європейського Союзу.

Розробляючи заходи з подолання боргової кризи, чомусь непокояться лише про погашення боргів, що супроводжується вливанням у канали обігу додаткової грошової маси, і не приділяють уваги з'ясуванню причин утворення боргів, недопущення їх появи в майбутньому.

Що слід покласти в основу реформування європейської грошової системи, навколо чого здійснювати цю розбудову, на яких засадах?

Найголовніше тут – ефективна організація кредитної грошової системи, яка прийшла на зміну золотогрошовій, з механізмами саморегуляції, що забезпечувалися внутрішньою вартістю золота. За умови золотогрошової системи зайвої кількості грошей не утворювалося. Непотрібні для обслуговування обігу гроші вилучалися і ставали скарбом. Кредитну грошову систему слід не просто визнати, а й запровадити всі її принципи та усунути перешкоди на шляху її функціонування.

Кредитна грошова система не володіє механізмами саморегуляції і потребує свідомого державного регулювання. Воно має бути достатнім, щоб, з одного боку, не допускати розбухання, гіпертрофування грошової форми, а з другого, не створювати перешкод для безперервного функціонування грошової системи, тобто перетворення товарів на гроші, а грошей на товари. Для цього треба дуже багато чого зробити.

А що йдеться про встановлення суворих обмежень на створення банками грошей, то з усією гостротою постало питання запровадження суворого контролю за банками для недопущення здійснюваного ними розбухання грошової форми, її гіпертрофування.

Найпершою передумовою тут є забезпечення того, щоб створення грошей відбувалося у точній відповідності з утворенням здорових (а не спекулятивних) комерційних боргових зобов'язань.

Так само, як держава мусить не лише контролювати, а й регулювати випуск грошових знаків, це саме вона має робити з кредитними грішми. Гіркий досвід ФРС із наводнення світових ринків пустими доларами – наочний доказ цієї тези. І цей суворий контроль треба забезпечити не зважаючи на протести окремих членів ЄС, котрі від такої спекуляції отримують чималі доходи. Так, прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон нещодавно повідомив: будь-яка спроба лідерів ЄС створити ще глибшу політичну інтеграцію серед країн-членів об'єднання стане помилкою, до якої туманний Альбїон не хоче мати жодного стосунку. Всім відомо, що «CITY» є синонімом британської фінансової олігархії. Наведення ладу у фінансовій сфері Євросоюзу матиме значення не лише для євро, а й для всієї світової валютної системи, розвиток якої здійснюватиметься в напрямі створення єдиної нової світової резервної валюти замість долара.

Криза євро потребує прискорення політичної інтеграції. Це засвідчили два саміти 2012 року: листопадовий, де йшлося про схвалення рішення з бюджетного питання, та грудневий – зі створення банківського союзу єврозони. Країни хочуть перевести банки єврозони під єдиний нагляд Європейського центрального банку.

Кредитна грошова система дуже слабо досліджена. Її не присвячено фундаментальних праць. У цьому плані дещо зроблено в Україні, ще за часів панування тоталітарного режиму, коли сама згадка про створення грошей на

Засновник –
Верховна Рада України

Головний редактор
Світлана ПИСАРЕНКО

Редакційна колегія:

Віктор КОРНІЮК, Лариса СЕВЕРЕНЧУК,
Юрій АРТЕМЕНКО, Олександр БАНДУРКА,
Іван БОКІЙ, Степан ГАВРИШ, Віктор ГРАБ,
Юлій ЮФФЕ, Віктор КИРИЛЛОВ,
Олександр КОПИЛЕНКО, Анатолій МАТВІЄНКО,
Павло МАТВІЄНКО, Анатолій МАЦЮК,
Микола МЕЛЬНИК, Борис ОЛІЙНИК,
Сергій ПРАВДЕНКО, Анатолій СЕЛІВАНОВ,
Лесь (Леонід) ТАНОЮК, Віктор ТАРАН (Терен)

Головний редактор

Світлана ПИСАРЕНКО – 235-81-55

Приймальня:

Любов САЛЮК – 235-79-58

Заступник головного редактора

Віктор КОРНІЮК – 272-46-30

Відповідальний секретар

Лариса СЕВЕРЕНЧУК – 235-79-53

Головний бухгалтер **Ірина КИСЛІВ**,

Жанна СИМОНЕНКО – 235-79-58

Відділ з висвітлення питань

парламентської діяльності:

Микола БІЛОКОПИТОВ – 234-67-78,

Олексій СИЩУК – 235-79-55,

Юлія ЦИРФА – 234-67-78,

Тарас РОМАНЮК – 234-67-78

Відділ соціально-економічної політики

та правового забезпечення:

Завідувач **Олександр МАЛІЄНКО**,

Оксана СКРИПНИК – 235-81-56

Відділ гуманітарної політики:

Завідувач **Ольга КЛЕЙМЕНОВА** – 235-79-55,

Людмила ПУЗИКОВА, **Лариса МАРЧУК**,

Микола СЛАВИНСЬКИЙ, **Євген ТИЩУК**,

Віталій БУЛАТ

Літературні редактори: **Олена ЧОПОВСЬКА**,

Валентина НЕСЛУЖЕНКО – 235-79-60,

Наталка СЕМІВОЛОС – 235-79-53

Реклама та передплата:

Віра ПРАВІНА – 272-46-23,

Сергій ДУБРОВІН – 234-68-30

Дизайн – **Ольга ПРОКОПЧУК**,

Анна СЕРДЕЧНА – 235-81-56

Верстка – **Сергій ЛОСЕНКО** – 235-81-56,

Сергій УСЕНКО, **Наталія КУТНЯК** – 235-79-60

Підтримка сайту –

Євген СИНЕЛЬНИКОВ – 235-79-60,

Олексій ЛОЗИНСЬКИЙ, **Діана ТОКОВЕНКО**

04053, Київ-53,

пров. Несторівський, 4

E-mail: mail@viche.info

E-mail: viche@rada.gov.ua

www.viche.info

Підготовку та випуск у світ журналу «Віче»

за дорученням засновника здійснює редакція.

© Віче, 2013.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 570

від 05.04.1994.

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

І залишає за собою право на редагування,

опублікування наданих авторами творів та сплату

авторського гонорару. Рукописи не рецензуються

і не повертаються.

При передруку посилання на «Віче» обов'язкове.

Відповідальність за зміст і достовірність

реklamних оголошень несуть рекламодавці.

“R” – матеріали, які друкуються на правах реклами

Підписано до друку 18.05.2013.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний.

Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 2,3.

Зам. № 10-0503. Тираж 2300 прим.

Ціна договірна.

Набрано і зверстано на комп'ютерному

комплексі редакції журналу «Віче».

Надруковано з готового оригінал-макета

у ТОВ «НВП Поліграфсервіс»,

02094, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1с,

Свідчення про державну реєстрацію

№ 194856 від 26.02.2001 р.

Журнал «Віче» читають у Верховній Раді та її коміте-

тах, адміністрації Президента України, Кабінеті Міні-

стрів України, Держкомтелерадіо. Він також надход-

ить до бібліотек Конгресу США та Ради Європи, до

Книжкової палати України, Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського, Національної парла-

ментської, Державної науково-технічної, Держ-

авної бібліотеки для юнацтва, Державної науково-

педагогічної, Центральної імені М. Островського.

базі здорових комерційних зобо-
в'язань була крамольною.

Передумовою реформування
фінансової системи має виступати
широкомасштабна дефінансиалізація
економічних процесів шляхом скеру-
вання фінансових ресурсів з вірту-
ального в реальний сектор економі-
ки. Минув час ейфорії, коли країни
ЄС розглядали Євросоюз як такий, що
всім дарує міцну валюту та інші блага,
не вимагаючи нічого взамін.

Саме через недосконалість спо-
руди ЄС виникла гостра потреба в
опрацюванні й затвердженні страте-
гії європейського Економічного і
монетарного союзу (ЕМС) зони євро
до кінця 2015 року. Мета такого
об'єднання – створення ефективних
наднаціональних механізмів контро-
лю фінансової й економічної ситуа-
ції в єврозоні.

За такої реформаторської роботи
доводиться брати до уваги полярні
думки і пропозиції: від найрадикаль-
ніших – про необхідність негайного
утворення повноцінної федерації до
консервативних поглядів нідерланд-
ських центристів, які не хочуть відда-
вати Європі свої кошти й суверенітет.
Можливо, ще можна обійтися без
реалізації ідеї про федералізм фран-
цузького міністра фінансів П'єра
Московічі, запропонувавши заман-
ливу ідею загальноєвропейського
фонду страхування від безробіття.
Але вирішувати це кожній країні.
Якщо їй дозволяють фінансові ресур-
си, вона може сміливо це робити.

Проте реалізація навіть найради-
кальніших заходів не розв'яже про-
блему створення ефективної євро-
пейської грошової системи. Най-
більше, чого можна досягнути, це
повторити варіант долара або створи-
ти грошову систему, подібну до аме-
риканської, яка доживає свій вік.

Пропоновані заходи не постав-
лять бар'єрів на шляху утворення
грошової лавини пустих грошей, що
сіють хаос і вносять дезорганізацію в
економічні процеси. Із цієї ситуації є
лише один вихід – розгорнути в усіх
напрямах безперешкодне функціо-
нування кредитної грошової систе-
ми, й усе стане на місце.

Свідомому регулюванню кредит-
ної грошової системи в сучасних
умовах сприяє прогрес у розвитку
інформаційно-комунікаційних техно-
логій. Це стосується передусім мікро-
процесорів, комп'ютерів і супутників,
які, з одного боку, дали змогу стрімко
підвищити продуктивність праці у
сфері фінансових послуг, а з другого
– надали можливість верховодам
фінансового світу укладати фінансові
угоди зі швидкістю світла протягом
добы та наживати великі бар'єри на
ринку «плаваючих курсів».

Сучасна глобальна фінансово-
економічна криза, яка характеризу-
ється найбільшими руйнівними
наслідками із часів Великої депресії
1929–1933 років, ґрунтовно підриває

міфи західної «Економікс» про ефек-
тивну саморегулівну неоліберальну
ринкову економіку як кінець історії.

У процесі докорінної зміни сучас-
ного капіталістичного способу госпо-
дарювання не слід забувати про
потребу глибокого реформування
його фінансової системи, передумо-
вою якого має стати широкомасштаб-
на дефінансиалізація економічних
процесів шляхом скерування ресурсів
з фінансової сфери у виробничу.
Місце економіки казино мусить зай-
няти економіка виробничої сфери.

Негаразди в єврозоні хвилюють
не лише європейців, а й світову гро-
мадськість. Основною темою обгово-
рення і на пленарних сесіях, і в кула-
рах 43-го Всесвітнього економічного
форуму в Давосі 23–27 січня 2013 року
стала єврозона. Експертне голосуван-
ня на діловому сніданку «Ощадбанку»
25 січня засвідчило, що головним
економічним ризиком нинішнього
року стане ескалація кризи в зоні ЄС.

Президент американського фон-
ду Дейла Карнегі Джесіка Метью
написала в американському журналі
Foreign Policy есе про те, що в ЄС гос-
подарка перебуває в значно жалю-
гіднішому стані, ніж у США. Главам
європейських держав бракує полі-
тичної волі для прийняття спільних
рішень. Щоразу, коли ситуація на
ринках погіршується, уряди ЄС вжи-
вають екстрених заходів, які стають
дедалі дорожчими, проте спрацьо-
вують рідше й рідше.

Багато політиків вважають, що не
можуть ліберальні цінності, на яких
базується ЄС, вистояти в епоху дер-
жавного капіталізму та економічного
націоналізму. Захід втрачає позиції і
виявляється нездатним оцінити кри-
зову ситуацію і знайти з неї вихід.

Тож, як бачимо, проблем у
Євросоюзі не бракує і без України.
Об'єднання серйозно хворе, а його
споруда недовершена. ЄС зможе
впоратися зі своїми внутрішніми та
світовими кризами лише за умови,
якщо він збереже єдність.

Криза провела роздільну лінію
всередині ЄС: між північчю і півднем,
між «старою» і «новою» Європою,
між охоронцями фінансової дисциплі-
ни та її порушниками.

У довготерміновому плані криза
може й повинна згуртувати ЄС, бо
вижити поодино в глобалізованому
світі неможливо. Йдеться про вижи-
вання європейської ідеї, яка є серце-
виною концепції євроінтеграції. Криза
цієї ідеї всеосяжна: вона охоплює
виробничі, фінансові, трудові й соці-
альні відносини, управління й політи-
ку. Найголовніше, що це криза ідей і
особистостей, котрі їх генерують.
Йдеться про системну кризу інституту,
що називається економічним і валют-
ним союзом, унікального політичного
проекту, що здійснюється в умовах
недовершеності самої конструкції,
половинчастості проекту, а подеколи –
й помилковості економічних реформ.